

3. Левківський М.В. Критерії та рівні розвитку відповідального ставлення до праці / М.В. Левківський // Рідна школа. – 1993. – № 11–12. – С. 54–56.

4. Єльнікова Г.В. Наукові основи управління загальною середньою освітою в регіоні / Галина Василівна Єльнікова. – Х., 1999. – 296 с.

5. Сопов В.Ф. Методические указания по исследованию черт характера / В.Ф. Сопов, М.В. Сопова. – Алма-Ата, 1990. – 11 с.

6. Ратанова Т.А. Психодиагностические методы изучения личности : учеб. пособ. / Т.А. Ратанова. – М. : Моск. псих.-соц. ин-т, 2000. – 263 с.

ЗІНЧЕНКО В.О.

ТЕОРІЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства все більше відчувається потреба у висококваліфікованих фахівцях, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до ефективної творчої професійної діяльності. Такі вимоги пов'язані, перш за все, зі зміною самої сутності економіки, яка вже стає не просто економікою матеріального виробництва, а й економікою знання, що надає нового змісту сенсу життя людини, її культурним цінностям. У зв'язку із цим основним напрямом розвитку вищої освіти стає підготовка відповідального та компетентного фахівця, який не тільки вільно володіє професією, а й орієнтується в суміжних з нею сферах діяльності, здатний працювати на рівні світових стандартів, готовий до професійного саморозвитку, соціальної та професійної мобільності. Фактично, модернізація економіки як умова виходу з кризи української держави пов'язується з модернізацією вищої професійної освіти, що ставить завдання оновлення змісту освіти та забезпечення якості освітньої діяльності.

Стан розвитку вищої освіти в Україні не можна оцінити сьогодні однозначно. Багато об'єктивних чинників гальмують позитивні модернізаційні процеси. Це й зниження обсягів фінансування на освіту, і вкрай низька оцінка суспільством результатів інтелектуальної праці, і часовий розрив між реальним науково-технічним розвитком, запитами економіки й роботодавців та оновленням змісту процесу навчання.

Разом з тим офіційні документи свідчать про головні напрями державної освітньої політики нашої країни – модернізацію системи вищої професійної освіти, покращення її стану, створення умов для підвищення якості. Пошук нових підходів до вдосконалення якості підготовки фахівців також зумовлений входженням України до Болонського процесу, що відповідає меті цього приєднання – функціонування єдиного освітнього простору на засадах створення системи відповідності критеріїв і методологій підготовки фахівців.

Дослідження проблеми якісної підготовки фахівців не виходять з кола інтересів дослідників, викладачів-практиків та керівників вищих навчальних

закладів, зокрема М. Євтуха, В. Зайчук, В. Кальнея, І. Лернера, О. Локшиної, О. Ляшенка, П. Матвієнко, В. Ніколаєвського, А. Одерій, М. Скаткіна, В. Сластьоніна, С. Шишова, Г. Цехмістрової та ін. Проте саме поняття якості освіти є складною багатоаспектною категорією, яка перебуває під значним впливом соціально-економічного розвитку суспільства, цінностей, що домінують у ньому, тому постійно змінюється. Саме це викликає необхідність зупинитися на наукових підходах до розуміння цього феномену.

Метою статті є аналіз тлумачення категорії “якість освіти” в науковій літературі.

Необхідно зазначити, що пошуки визначення якості освіти сягають своїм корінням часів стародавніх Греції та Риму. Вперше філософську категорію якості було проаналізовано в IV ст. до н. е. Арістотелем, який намагався встановити якість предметів завдяки визначенню відмінності між ними на підставі ознаки “гарний – поганий”. Виходячи з такого розуміння, Арістотель та Платон у своїх працях сформулювали певні вимоги до навчання й виховання людини, а римський філософ М. Квінтіліан відзначав важливу роль педагога у виборі засобів навчання, дотриманні певних правил, що дасть змогу одержати бажаний результат у вихованні й навчанні учнів [1].

Глибоке дослідження категорії “якість” було зроблене Г. Гегелем, який вважав, що якість предмета (процесу) визначається завдяки його властивостям, які можуть бути внутрішніми та зовнішніми. Взаємодія внутрішніх властивостей, як вважав філософ, народжує нові властивості, що сприяє появі в предмета (процесу) нових якостей. Взаємодія зовнішніх властивостей – це джерело динамічності якості. Якщо це положення застосувати до освітнього процесу, то стає очевидним, що якість освіти залежатиме як від впливу зовнішніх чинників (економічних, політичних, соціальних та ін.), так і від ефективної взаємодії внутрішніх чинників (учасників освітнього процесу, формування змісту освіти, обраних форм, методів та засобів реалізації навчання тощо).

Стосовно визначення якості освіти цікавим є такий висновок Г. Гегеля про залежність якості від кількості та міри, а саме: будь-якій якості відповідає певна кількість. Тобто будь-які процеси, в яких виявляється якість об’єкта, можуть відбуватися тільки в певних кількісних межах. Якщо кількість перевищує ці межі, то обов’язково в той чи інший бік змінюється й сама якість [7]. Таким чином, і якість освіти визначається певними кількісними показниками, і якщо ми цілеспрямовано змінюємо ці показники або їхню кількість, то ми управляємо якістю освіти.

Цікавим є філософсько-психологічний погляд на проблему якості освіти В. Давидова. Науковець підкреслює, що саме якість визначає сутність об’єкта, робить його саме тим, чим він є. Якість завжди є системою важливих, необхідних властивостей. А властивості, у свою чергу, виражають такий бік

предмета, який зумовлює його відмінність або схожість з іншими предметами й виявляється у відношенні предмета до них [2]. У зв'язку із цим сучасний російський дослідник проблем якості вищої освіти С. Плаксієв стверджує, що якість відображає стійкі відносини складників об'єкта, які характеризують його специфіку й дають можливість відрізнити один об'єкт від інших [3].

Підсумовуючи філософські підходи до визначення якості, необхідно звернути увагу на трактування цієї категорії в тлумачних словниках. Так, у філософському словнику якість визначається як те, що робить предмети чи явища стійкими, що розмежовує їх і створює нескінченну різноманітність світу [8, с. 194]. Також якість визначається як “позитивна або негативна характеристика, властивість, риса когось-небудь або чогось-небудь” [9, с. 134]; “властивість або приналежність, все, що становить сутність особи або речі” [10, с. 99]; “наявність суттєвих ознак, властивостей, особливостей, які відрізняють один предмет чи явище від інших” [11, с. 241]. Безперечно, в основі цих визначень лежить філософське розуміння якості, оскільки кожне трактування вказує на наявність сукупності властивостей.

Спробу визначити якість процесів та явищ роблять і представники економіки, соціології, психології та інших наук. Так, психологи вважають, що складність цієї категорії полягає в різноманітності індивідуального сприйняття його властивостей людьми, групами чи суспільством. Економісти розуміють якість як сукупність властивостей продукції, що зумовлюють її здатність до задоволення особистих та виробничих потреб відповідно до призначення цієї продукції. Тобто при визначенні якості товару споживача цікавить те, наскільки будуть задоволені його потреби, а значить, в основі визначення якості продукції лежить її споживча вартість. У соціології якість пов'язується з результатом або процесом, організація якого потребує певних умов, що робить якість категорією відносною.

Таким чином, у різних сферах знань визначення якості предмета, процесу, явища пов'язується з максимальним дослідженням усієї сукупності його властивостей. Крім того, саме якість дає змогу визначити цілісність досліджуваного об'єкта, а також цілеспрямовано його змінювати завдяки змінам кількісних параметрів його властивостей. Якість зумовлює для людини цінність об'єктів, а також поєднує процес та його результат.

Якщо розглядати накопичений педагогічною наукою й практикою досвід визначення поняття “якість освіти”, то потрібно нагадати праці Я. Коменського та І. Песталоцці, які вважали, що якість освіти – це узагальнений досвід навчання й виховання, ґрунтовна теоретична та практична підготовка вчителя, його можливість вивчати досвід інших і здійснювати педагогічне експериментування.

На рубежі ХІХ–ХХ ст. значну увагу проблемам якості освіти приділяють В. Стоюнін, К. Ушинський, Л. Толстой, М. Пирогов. Ці видатні педагоги

вважали, що якість освіти не потрібно ототожнювати з успіхом учнів у вивченні окремих предметів, а необхідно пов'язувати з педагогічною діяльністю викладача, його можливістю здійснювати цілеспрямований різнобічний розвиток особистості, свідомо обираючи необхідні форми, методи й засоби навчання та виховання. Особливо підкреслювалась залежність якості освіти від творчого саморозвитку викладача.

Сучасне розуміння якості освіти пов'язується науковцями з досягненням якості засвоєних знань, якості навчання й виховання, підвищенням рівня розвитку здібностей особистості, готовністю випускника до життя в соціумі. Найбільш часто в науковій літературі якість освіти ототожнюється з якістю навчання та якістю здобутих знань. Прихильниками такого розуміння якості освіти є Т. Давиденко, В. Краєвський, І. Лернер, М. Махмутов, М. Скаткін, В. Сластьонін та інші науковці, які підкреслюють, що якість здобутих знань на тривалий термін визначає можливості людини.

Визначення якості освіти як якості набутих знань ґрунтується на системному підході, завдяки якому знання розглядаються як результат впливу всіх складників освітньої системи й можуть вважатися ефективно засвоєними тільки у випадку їх реалізації особистістю у творчій діяльності та емоційно-чуттєвому сприйнятті. І. Лернер зауважував, що знання неможливо вважати повноцінними, якщо вони не засвоєні щодо інших елементів конкретного знання та не набутий досвід їх застосування в різних ситуаціях [16]. У зв'язку із цим у формуванні якісного знання важливу роль відіграє не тільки особистість учня й здатність його це знання ефективно засвоїти та використати, а й організація та зміст навчально-виховного процесу.

Українські науковці М. Євтух та І. Волощук також розглядають якість освіти тільки як сукупність професійних знань і вмінь, завдяки яким кожен індивід: може максимально реалізувати свій інтелектуально-творчий потенціал; ефективно пристосовуватись до швидкоплинних змін на ринку праці; оптимально використовувати накопичений освітній капітал в умовах кардинальних світоглядних змін [6]. На нашу думку, такий погляд науковців висвітлює здебільшого інтереси тільки майбутніх фахівців, чия підготовка ведеться в системі вищої освіти. У подальшому дослідники вказують, що провідними умовами досягнення таких показників якості можна досягти завдяки розвитку продуктивної творчості студентів, створенню системи неперервної освіти та побудови пізнавальної діяльності студентів на універсальних гносеологічних засадах. Безумовно, якість вищої освіти не завжди можна виміряти кількісними показниками, але все ж вона потребує більш чітких конструктів.

Дослідження якості освіти Н. Бордовською, Л. Давидовою, М. Поташником та іншими науковцями побудоване на функціонально-діяльнісному підході. Основним положенням такого дослідження є визначення головним критерієм якісної освіти відповідність її потребам загального та професійного

розвитку особистості. Якість знання розглядається в цьому випадку як динамічна система, що має забезпечити ефективну професійну діяльність фахівця, його постійний розвиток в умовах швидкоплинних змін.

Останнє твердження розглядається Б. Гершунським, В. Ледньовим, В. Шадриковим як аксіологічна основа якості освіти. Свої пошуки науковці будують на основі особистісно орієнтованого підходу, у зв'язку із чим пріоритет у досягненні якості освіти віддається змісту навчання й виховання, який повинен будуватися на підставі розуміння сутності ланцюга “людська діяльність – особистість – зміст освіти – зміст навчання”.

Проте В. Шадриков разом з А. Орловим, С. Гессенем, Е. Гусинським, В. Полонським іде далі в розуміння якості освіти, яку дослідники пов'язують з досягненням встановлених цілей освітнього процесу: визначеним рівнем знань та вмінь, фізичним та духовним розвитком особистості. При цьому сплановані цілі мають бути різнобічними та різноманітними, щоб задовольнити не тільки потреби індивідуума, а й відповідати цілям життя всього суспільства, системі його цінностей. Зазначене потребує, на думку Е. Гусинського, чіткого визначення результатів освіти, а фактично параметрів цих результатів, для різних суб'єктів освітнього процесу: учнів, студентів, батьків, викладачів, органів управління освітою, роботодавців, суспільства [18].

Заслуговує на увагу розгляд якості освіти як соціальної категорії В. Кальнеєм, О. Ляшенко, С. Шишовим, Є. Яковлевим та ін. Так, В. Кальней та С. Шишов розуміють якість освіти як соціальну категорію, яка визначає стан і результативність процесу освіти в суспільстві, її відповідності потребам й очікуванням суспільства (різних соціальних груп) щодо розвитку й формування громадянських, побутових і професійних компетенцій особистості. Якість освіти, на думку науковців, визначається сукупністю показників, які характеризують різні аспекти навчальної діяльності освітнього закладу: зміст освіти, форми й методи навчання, матеріально-технічну базу тощо.

О. Ляшенко визначає якість освіти як багатомірне методологічне поняття, яке різнобічно відображає суспільне життя і є узагальнювальним показником його розвитку в певному часовому вимірі. У зв'язку з цим суб'єкти освітнього процесу по-різному оцінюють його якість, а саме як: суспільний ідеал освіченої людини; процес організації навчання й виховання; результат навчальної діяльності; критерій функціонування освітньої системи.

Зазначене зумовлює, на думку науковця, необхідність вивести поняття якості освіти з педагогічного контексту, а розглядати його в ще декількох площинах. Так, з погляду політики якість освіти акумулює засади освітньої політики держави на певному етапі її розвитку й головні стратегічні лінії розвитку національної системи освіти. Як соціальна категорія якість освіти відображає суспільні ідеали освіченості та окреслює загальну мету освіти, законодавчо визначені й нормативно закріплені в державних стандартах освіти. У контексті управління вона визначає стратегії впливу на певні показники фун-

кціонування системи освіти й напрями розвитку. Як педагогічна категорія якість освіти є квінтесенцією сутності поняття, процедур діагностування, аналізу явищ і властивостей суб'єктів освітнього процесу [4].

Системність, багатогранність якості сучасної освіти також підкреслює В. Вікторов. Дослідник вважає, що складниками якості вищої освіти є якість навчально-методичної бази, якість професорсько-викладацького складу та якість об'єкта навчання – рівень підготовки фахівців [5]. Такий підхід сформовано науковцем на підставі намагання Н. Селезньової. А. Субетто, І. Зимньої та інших сучасних дослідників підійти різнопланово до цієї педагогічної проблеми, а саме поєднати процесний та результативний підхід. “Якість “освіти – результату”, – як зазначає А. Субетто, – це якості особистості, які фіксуються завдяки категорії “культури” особистості, соціально-громадянської зрілості, рівня знань, умінь, творчих здібностей і вмотивованості. Якість “освіти – процесу” є сукупністю властивостей освітнього процесу, організованого в тій чи іншій освітній системі, які зумовлюють його пристосування до реалізації соціальних цілей з формування особистості” [25]. Таке розуміння якості освіти потребує забезпечення ефективності навчально-виховного процесу та високого рівня освіченості студентів різних курсів.

Висновки. Таким чином, дослідження різних підходів науковців дає змогу констатувати, що якість освіти – це системна категорія, яка відображає різні рівні розв'язання цієї проблеми державою, регіонами та навчальними закладами. Якість освіти необхідно розглядати як органічне поєднання якості навчально-виховного процесу та якості досягнення результатів навчання. Процесна та результативна складові якості освіти, у свою чергу, наповнені значною кількістю показників, які потребують ретельного дослідження й чіткого визначення їх параметрів. Крім того, якість освіти необхідно поділяти на внутрішню та зовнішню системи якості. На внутрішньому рівні це дає змогу створити, дослідити, забезпечити та вдосконалити всі необхідні елементи навчально-виховного процесу й результатів навчання. Зовнішня система якості характеризує освіту як соціальний інститут, що забезпечує діяльність системи освіти в інтересах суспільства.

Оскільки в процесі та результаті реалізуються різні сторони якості освіти, то вважаємо необхідним приділити увагу дослідженню складників навчально-виховного процесу в системі вищої професійної освіти, всіх чинників, що впливатимуть на його організацію та ефективне функціонування, а також визначенню результатів освітнього процесу у ВНЗ. Це, на наш погляд, дасть можливість встановити параметри якості вищої освіти та їхню ієрархію в процесі забезпечення якісної підготовки фахівців.

Література

1. Пискунов А.И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогике / А.И. Пискунов. – М. : Просвещение, 1981. – 528 с.

2. Радугин А.А. Философия : курс лекций / А.А. Радугин. – М. : Центр, 1997. – 272 с.
3. Философско-психологические проблемы образования / под ред. В.В. Давыдова. – М. : Интер, 1994. – 127 с.
4. Плаксий С.И. Качество высшего образования / С.И. Плаксий. – М. : Национальный институт бизнеса, 2003. – 654 с.
5. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1987. – 590 с.
6. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / под ред. проф. Д.Н. Ушакова. – М. : ТЕРРА, 1996. – Т. 1. – 824 с.
7. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / ред. Л.И. Рахманова, А.Г. Виноградова. – М. : Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1955. – Т. 2. – 780 с.
8. Ожегов С.И. Словарь русского языка / [под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой]. – 13-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1981. – 816 с.
9. Лернер И.Я. Качества знаний учащихся, какими они должны быть? / И.Я. Лернер. – М. : Знание, 1978. – 47 с.
10. Євтух М.Б. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / М.Б. Євтух, І.С. Волощук // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1. – С. 70–74.
11. Гусинский Э.Н. Построение теории образования на основе междисциплинарного системного подхода / Э.Н. Гусинский. – М. : Школа, 1994. – 184 с.
12. Шишов С.Е. Школа: мониторинг качества образования / С.Е. Шишов, В.А. Кальней. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 320 с.
13. Ляшенко О.І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О.І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1. – С. 5–12.
14. Майборода П.А. Общая концепция опережающего стандарта качества высшего образования и его приложения применительно к крестьянскому высшему образованию / П.А. Майборода, А.И. Субетто. – СПб., 1994. – 18 с.

ІГНАШИНА-СТОКОЛЯС А.О.

МАЛЮНОК ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ

Підготовка фахівців будь-якого напрямку вимагає не тільки професійної кваліфікації, а й розвитку їхньої духовно-естетичної та художньої культури. Важливим засобом для досягнення мети є спеціальні навчальні дисципліни образотворчого мистецтва. Викладання спеціальних дисциплін не є зайвим, а навпаки, сьогодні, як ніколи, аргументоване умовами підвищення рівня професійної освіти, яка спрямована на досягнення європейського рівня.